

A humor és szatíra határán

Tomán László

KOPECZKI LÁSZLÓ: KUTYÁK...
MACSKÁK... FORUM KÖNYVKI-
ADÓ, NOVISZAD, 1959.

Kopeczki László első könyve, a *Kutyák... macskák...* azt bizonyítja, hogy a szerző, akit 1947-ben a *Téglák, barázdák* antológiában mint a drámai hangú Veron c. elbeszélés szerzőjét ismerünk meg, azóta pedig mint szelídhangú lírikust, majd mind élesebb tollú és hangú riportert és humoristát tartottunk számon, frői fejlődésében eljutott odáig, hogy hosszabb lélegzetű, a humor és szatíra határán álló alkotással lépjen az olvasók elé. A *Kutyák... macskák...* nem regény, nem novella. Humoros írás azokról az emberekről, akik munkaidejüket négy fal között, irodában, számjegyek hosszú oszlopai fölé hajolva töltik. Szeretünk róluk, a könyvelőkről s a hozzájuk hasonló hivatalnokokról lekicsinylően nyilatkozni, kispolgároknak nevezni őket, megfélelkezve arról, hogy munkájuk milyen egyéniség-romboló, idegölő, hogy munkakörük szabja meg érdeklődésük határait, az üti rá a szürkeség, unalom, lelki sivárság, sok-

szor az értelmetlenség bélyegét életükre, amely csupa hétköznapból áll.

Azok az emberek is, akikről a *Kutyák... macskák...* szól, ilyen könyvelők, hétköznapi emberek, kispolgárok is vannak közöttük, habár a kispolgárság sok ismertető jelét — épp a legsúlyosabbakat — nem látjuk meg bennük. Egy irodába vezet el bennünket a szerző. Ott ül Bandi, Fazekas, Klári, Feri bácsi, Margit, arra jár a főnök és a hivatal többi tisztviselője. Részleteket tudunk meg róluk, színes képekben ismerkedünk meg velük. Úgy érzik életüket, mint egy rájuk nehezedő lidércnyomást. Kopeczki sem tudta elkerülni a hivatalnokok megrajzolásában azokat a vonásokat, amelyeket a világirodalom mai alkotói már bemutattak, természetesen sikeresebben, hatásosabban, meggyőzőbben, hitelesebben. Elég Georges Duhamel *Salavin-ját* vagy Kafka *Gregor Samsa-ját* említenünk, a *Die Verwandlung*-ból. Kopeczki Bandija is érzi azt, amit a világ minden hivatalnokja érez: „Ülök a toronyban, mint a balladai fogoly. Mert fogoly vagyok, az nem két-ség. Ülök a második emeleten, az ablak mellett, és könyvelek”. A modern irodalomban megtaláljuk az ember auto-

matizálódásának folyamatát művészi ábrázolásban — ismét Duhamel-re és Camus-re utalok; Salavin is, Mersault is (a *Közönyből*) többé-kevésbé az automatizált embert képviseli. Kopeczki is megfigyeli és a maga módján ábrázolja ezt: „A ládából kivesszek egy kartont. Ráteszem a könyvelőtáblára. Jobbal felveszem a töltőtollat. Irok. Leveszem a kartont a tábláról, visszateszem a ládába. Ballal kivesszek egy másikat...” Bandi azonban érzi ennek a helyzetnek a visszasságát, végzettségét, s ezért kiált fel: „Segítség, emberek! Eresszettek! Megfulladok! Fáj minden ezerszer megutált mozdulat. Égeti a szemem minden leírt szám”. Az örökközen egyforma, egyhangú munka géppé alakítja át az embert, s aki még nem vesztette el egészen egyéniségét keresi belőle a kiutat, a menekülést. Ő nem válik érzéketlenné, közönyössé, mint Mersault, meg szeretne szabadulni, másképp élni, hisz ez a munka, amely nem is követel fizikai megerőltetést, csak bizonyos szellemi erőfeszítést, fizikai fájdalmat okoz neki. Ekkor következik be nála az egyéniség kettéhasadása: „Hangom nem is remeg. Ez egy másik ember hangja. S ez a másik ember most megint kartont vesz ki a ládából, jobbal felveszi a töltőtollat...” és az „egyik ember” ha másképp nem, legalább ábrándjaiban megszabadul attól a börtöntől, melyet úgy hívnak: hivatal „... amint az örült, eliramodnék. Cipőm a hónom alá. Futnék. Ki, a mezőre. Ki az erdőbe. Leülnék a fenyőfa alá, és muzikáló fülemet hűtetném fenyőtoboz kopogással.” A fogság érzése Bandi tudatában tovább fokozódik. „Tulajdonképpen halálra ítélték, de később átváltoztatták életfogytiglani könyvelésre”. A könyvelés tehát — büntetés, súlyos büntetés, azonos a halálos ítélettel. Ezért tekinti hősnek azokat, akik naponta nyolc órát görnyednek a rovatok fölött: „Minden könyvelő, aki naponta nyolc órát könyvel — szellemi nagyság.” Az egyforma, monoton munka, amely nem enged meg semmilyen egyéni kezdeményezést, alkotást, hanem szinte kalodában tartja az ember értelmét, s egy robot műszerévé alakítja át agyát, lassan örli az idegeket is: „Nincsenek idegeim. Hacsak az a pár lehangolt húr nem az, melyen környezetem egyre hamisabban játssza kiseded nótáit.” És azt kérdezi Fazekastól, aki az első nap ott akarja hagyni az irodát: „Hát nem hajlandó

meghosszabbítani tartózkodását a boldondok házában?” Ettől a munkától az ember türelmetlen, ingerült lesz, indulatok tombolnak az irodában. Kiút nincs, menekülni nem lehet. Már a munka sem megy, ahogy kellene. A számok csúfot úznek a könyvelővel: „Öösből csinálók hármast. De nem jó az egész. Ajjaj. Rossz helyre írtam! Hangosan feljajdulok. Némán néznek rám. Nem szólok semmit. Forró homlokkal radírozok. Mindent ronggyá radírozok. Hány óra? Nem nézem meg. Az imém! méztem. Még másfél örökkévalóság... De mégis csak rápillantok. Szent Isten! Hát az előbb már több volt. Vigyázat! Már megint hova akarod írni azt a számot!” Az idő is visszafelé pereg, minden ellene fordult! Az automata felmondta a szolgálatot! Ezt a helyzetet, csak pillanatokra, egy érzés, egy lányhoz való vonzódás oldja fel. Amikor már a kétségbeesés szakadékanak peremére ér, előhúzza fiókjából egy lapot, amelyen a kedves keze írását láthatja. „Kivirágzanak a sorok, mint a virágoskert. Szigorú egyes. Haty-tyúnyakú kettes. Ölelnivaló nyolcas.” Emellett az ő írása „Tönkrevért sereg. Behorpadt ó betűk, menekülő ú-k. A számok olyanok, mint a törés után roszszul összeforrasztott csont.” Igen, a szerelem, amely a kitöltött rovatok, teleírt papírlapok között sompolyog, meg tudja vigasztalni könyvelőnket. Érti, hogy az ideálhoz valamilyen módon el kell jutni: „Át kell gázolni a dolgokon. Meg kell találni a Kék Madarat.” Csak hogy a szerelem sem olyan egyszerű dolog. Annak is vannak sötét oldalai, keserű pillanatai. S ha ezek hozzájárulnak a kistisztviselő egyéb csalódásaihoz, akkor csak súlyosbodik a helyzet: „Egyedül maradtam benső nagy ürességben. Sötét van.” A lelkiismeret is megjelenik ilyenkor a maga követeléssel: „Szörnyűség! Most látom, hogy mocskos a kezem. És itt az a sok elpusztított szív. Mennyit törtem-zúztam. Mondjam a neveket? Mondjam a szemeket? Mind rám néz most. El kell bújnom! Nem lehet elbújni a bánatos szemek elől. Kegyelem, bánatos szemek!” Az ostromló, idegromboló számokhoz csatlakoztak a vádló szemek. Don Juanunk vesztes fél lett, szerelmi bánat gyöttri, önkívületbe dönti, Jóvá akarja tenni bűneit, egy csokor virágot szedni. „Lerohanok a lépcsőkön. A virágagyás előtt megtorpanok. Ő, hát ez nem kert. Ez börtön! Fehérre meszelt

téglaszegélyek. Nyezett fű. Kerek ágyások. Félkörágyások. Háromszög-ágyások. Virágok sorban. Rajvonásban. Oszlopsorban. Csatarendben. Bokrok vízszintesen, függőlegesen, átlóirányban. Útáttal fordulok el." A világ szelíd-sége — a virágok is a börtönre emlékeztetik. A kertből hiányzik minden egyéni; eredeti, s az uniformizált életre utal, melyben nem található semmit, ami a szellem szabad szárnyalásából született.

Bandi a legplasztikusabban megrajzolt alak Kopeczki művében. Ő maga a Könyvelő, aki belekerült a robotmunka malmába, s amíg idegei és szíve épek, amíg péppé nem zúdídik egyénisége, nem kerül ki belőle. Csak időnként jut lélegezethez, csak nagyritkán tud szabadulni a nyomástól, amikor a lányokra gondol. Ilyenkor sikerül az életet könnyelműen, komolytalanul felfognia, s ez a „hisztériás rab”, ahogy Feri bácsi, a könyvnek talán egyetlen higgadt, józan, de háttérben maradt, kissé homályos alakja nevezi, „rázza a láncokat”.

A többi, már említett személy, alkik közül Fazekas és Klári emelkedők. Bandi mellett, hála a könyv szerkezetének, premier planba, teljessé teszi a kishivatalnokok világának mozaikját.

Ennek a könyvnek több érdeme van. Elsősorban az, hogy időszerű. Nincs odaírva: Történik napjainkban, de megtaláljuk benne korunkat, korunk emberét, kényszerképzeteivel, avótrémeivel. De benne van a társadalom egy rétegének életfelfogása, a gondtalan, a holnappal nem törődő, csak a mának élő emberek világszemlélete, habár ezt világszemléletnek nem is nevezhetjük; hogyan neveznénk, amikor a világhoz, a valósághoz, ami rajtuk kívül van, a valóságot valami, látóköriük egészen szűk, csak két-három életmegnyilvánulásra korlátozódik. Én mégsem nevezném őket kispolgároknak. Tudjuk, hogy a kispolgárságot klasszikus formájában, az önzé, önmagába zárkózás, kényszerítés és erkölcsi elferdülések jellemzik. A *Kutyák... macskák...* emberei sokkal „normálisabb” emberek, semhogy ezeket a tulajdonságokat megtaláljuk bennük. Sőt, a modern idők kétségbeesésével, a kényszerítéssel, a nyomorogtatással őket, mint akárki mászt. Ez azonban nem azt jelenti, hogy pozitív személyek.

Hogy a könyvelés terminológiáján maradjunk, a könyv „követel” rovatába tartozik Bandi lelkiállapotának

megjelenítése is. Már előjáróban mondtuk, hogy nem szabad a nagy példákhoz hasonlítanunk. Egy azonban biztos: suggesztív erővel, mélyrehatóan végezte Kopeczki ezt az elemzést, s meg lehetünk vele elégedve.

Ami legjobb a *Kutyák... macskák...*-ban, az maga az írás, a szöveg. A mai irodalomban általában a Hemingway regényeiben és elbeszéléseiben előforduló párbeszédeket s a hozzájuk hasonlókat tartják a legsikerültebbeknek. Nem szeretném Kopeczki dialógusát ezekhez hasonlítani; meg kell mégis állapítanom, hogy könyvében a párbeszédrek remekművek a maguk nemében. Könyvedén peregnék, tele vannak meglepő, nagyszerű fordulatokkal, csattanókkal, szellemes megjegyzésekkel, célzásokkal, csipkelődéssel. Hangulatosak, formásak, kifejezők, metszetek, velősek, érezni bennük a mondatok és szavak jelentésének árnyalatait. Kopeczki olyan fontos szerepet szánt a párbeszédnek, hogy szinte a többi ábrázolásmód rovására, előnyben részesíti a légkört, a személyek, a környezet és a cselekmény kialakításában.

Itt kell megemlítenünk Kopeczki mondatait is, amelyek leggyakrabban rövidiek, s magukban hordozzák a szöveg ritmusát. Idéztük már azokat a rendkívül dinamikus részeket, melyekben ábrándozik, illetve ahol a virágoskertet mint börtönt mutatja be. Ide írom még egy nagyon sikerült, sodró ütemű poétikus mondat-sorát: „A férfiak... Akarnak. Könyörögnek. Kapnak. Mennek. Vesztenek. Visszajönnek. Könyörögnek. Újra szeretjük őket. Igen, most odakiáltanám: — Vezettül gögös fiatalember! Egyedül vagy nagy fájdalomban! És fájjon, nagyon fájjon, annál is inkább, mert éppen te okoztad ezt a fájdalmat magadnak és másoknak...” Milyen rövidiek, de határozottak, kegyetlenek, életteli, keserűséggel, sorszerűséggel önérettel telítettek ezek a rövid, egyszavas mondatok! Egyetlen állítmány (mindenütt ige!), mégis megnyit mond! Más helyen a mondatok „a uvista képre emlékeztető leírásá” „mörülnek: „Sárga fű. Zöld fű. Piros fa. Kék fa. Az ég egészen a földig ér. Persze, ez otthon a kerítéstől nem látszik. Gyermekláncfű.” Ahhoz is ért Kopeczki, hogy a mondataiból kialakult képzet hatásosan lezárja, s egy meleg, tarka, csillogó folttal fejezze be a részletet.

A humor lépten-nyomon megjelenik a könyvben. Ez jellemzi az írás alaphangját. Hol ártatlan és ártalmatlan, naiv tréfa, hol pedig gúny. Igaz, talá-lunk egészen lapos, elcsépeelt vicceket is, amelyek nem válnak a könyv dicső-ségére. De vannak finom, szellemes, eredeti tréfás vagy szatirikus mozza-natai is.

Nem volna teljes ez az ismertetés, ha nem jegyeznénk meg, hogy a *Kutyák... macskák...* nyelvi szempontból több kívánnivalót hagy maga után. Nem akarunk itt nyelvi hibákat felsorolni. Kopeczki tagadhatatlanul jó stilisztá, s éppen ezért nem lett volna szabad meg-engednie, hogy könyvét magyartalansá-gok éktelenítsék. Természetesen, a ki-adó lektorát is nagyobb gondosságra kell intenünk.

A *Kutyák... macskák...* szerkezeté-ben érdekes megoldás három szereplő külön bemutatása a könyv egy-egy ré-szében. Három személy számol be ugyanis az eseményekről. Sajnálunk kell, hogy más-más esetről beszélnek, s nem ugyanazt adják elő, egyéni szem-szögből. Az egyes fejezetek elé idézeteket

tett Kopeczki: Bandi részénél hirdetés-töredékeket, Fazekasnál labdarúgó mér-kőzés közvetítésének foszlányait, Klári-nál pedig politikai cikkek, jelentések mondatait. Vita tárgya lehet a mottók célszerűsége, habár egy részükben, szim-bólikusan megtalálhatjuk a fejezet bizonyos jellegzetességeit. Legtöb-ben azonban nem tudtuk megtalálni azokat a szálakat, melyek a fejezethez fűzik őket. Ezért céljukat tévesztették.

A könyvelők sivár életkrónikájának és egy kissé langyos szerelmi történet-nek összeszövődéséből keletkezett a *Kutyák... macskák...* Maga a cím is rejtélyes egy kissé, ha azonban a való élet tényeire egyszerűsítjük, könnyű megértenünk. A kutyák meg a macskák — itt vannak a könyvben: Bandi, Klári Margit, Fazekas és a többiek, akik úgy élnek egymás mellett, mint a kutyák és a macskák. S mint az életben, rajtuk kívül még annyian. Szinte mindannyi-an. Avval a különbséggel, hogy a házi-állatokat természetük, ösztönük osto-rozza egymás ellen. A kétlábúakat a körülmények, feltételek, a helyzet, a-melyben élnek. S ez az egyetlen elfo-gadható igazolásuk.

